

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

ENGLAND CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND
EDUCATION**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION: a collection scientific works of the International scientific conference – London, England, 2026. Issue 6

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference «**INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION**». Which took place in London 2026.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA SOTSIOLINGVISTIKANING AHAMIYATI

Xakimboyeva O.K.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti,

Umumiy tilshunoslik kafedrası katta o'qituvchisi

Abduhakimova Fotima Xamza qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy tilshunoslik tizimida sotsiolingvistikaning tutgan o'рни, uning tadqiqot obyekti hamda til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni o'rganishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, tilning jamiyat hayotidagi vazifalari, nutqiy muloqot jarayonida ijtimoiy omillarning roli, ko'p tillilik, til siyosati, gender, yosh, kasb va ta'lim kabi omillarning tildan foydalanishga ta'siri yoritiladi. Muallif sotsiolingvistikaning nafaqat nazariy, balki ta'lim tizimi, madaniyatlararo kommunikatsiya, ommaviy axborot vositalari hamda davlat til siyosati uchun ham muhim amaliy ahamiyat kasb etishini asoslaydi.

Kalit so'zlar: sotsiolingvistika, til va jamiyat, nutqiy muloqot, ijtimoiy omil, til siyosati, ko'p tillilik, madaniyatlararo kommunikatsiya, zamonaviy tilshunoslik.

Til inson tafakkuri, madaniyati va ijtimoiy hayotini ifodalovchi eng muhim vositalardan biridir. U nafaqat fikr almashish quroli, balki jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar, qadriyatlar, urf-odatlar, ijtimoiy qatlamlar va madaniy tajribalarni aks ettiruvchi murakkab tizim ham hisoblanadi. Shu sababli zamonaviy tilshunoslikda tilni faqat ichki grammatik tizim sifatida emas, balki jamiyat bilan uzviy bog'liq ijtimoiy hodisa sifatida o'rganishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

So'nggi yillarda tilshunoslik fanida antropotsentrizm, pragmalingvistika, kognitiv tilshunoslik, diskurs tahlili hamda madaniyatlararo kommunikatsiya kabi yo'nalishlarning rivojlanishi til va inson, til va jamiyat, til va madaniyat o'rtasidagi munosabatlarni yanada chuqurroq tadqiq etish zaruratini yuzaga keltirdi. Ana shunday ilmiy yo'nalishlardan biri sotsiolingvistika bo'lib, u tilning jamiyatdagi faoliyati va ijtimoiy omillar bilan bog'liqligini o'rganadi.

Sotsiolingvistika tilning turli ijtimoiy guruhlar nutqida qanday namoyon bo'lishini, ijtimoiy maqom, yosh, jins, kasb, ta'lim darajasi va hududiy muhitning tildan foydalanishga qanday ta'sir ko'rsatishini tadqiq qiladi. Mazkur fan tilning nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy tabiatini ham yoritib beradi. Chunki jamiyatdagi har bir o'zgarish tilga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatadi va aksincha, til ham jamiyat taraqqiyotida muhim rol o'ynaydi.

Sotsiolingvistika til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni o'rganuvchi tilshunoslik sohasi sifatida shakllangan. Ushbu yo'nalishning asosiy tadqiqot obyekti tilning ijtimoiy muhitdagi faoliyati, turli kommunikativ vaziyatlarda til birliklarining tanlanishi hamda jamiyatdagi ijtimoiy farqlarning nutqda aks etishidir. Til insonning kundalik hayoti bilan chambarchas bog'liq bo'lgani sababli bir shaxs turli muhitlarda turlicha nutqiy uslublardan foydalanadi. Masalan, inson oila davrasida erkin va norasmiy uslubda gaplashsa, ta'lim muassasasida yoki

rasmiy idorada me'yorlashgan va tartibli nutqdan foydalanadi. Ijtimoiy tarmoqlarda esa qisqartmalar, internetga xos ifodalar va zamonaviy kommunikativ birliklar keng qo'llanadi. Bu holat tilning jonli, dinamik va vaziyatga moslashuvchan hodisa ekanligini ko'rsatadi.

An'anaviy tilshunoslik asosan tilning fonetik, leksik, morfologik va sintaktik tizimini o'rganishga yo'naltirilgan bo'lsa, sotsiolingvistika til birliklarining ijtimoiy vazifasini ham tahlil qiladi. Har qanday so'z yoki nutq birligi faqat lug'aviy ma'noga ega bo'lib qolmay, muayyan ijtimoiy mazmunni ham ifodalaydi. So'zning qaysi vaziyatda, kim tomonidan, kimga nisbatan va qanday maqsadda ishlatilishi uning ijtimoiy funksiyasini belgilaydi. Shu sababli nutq madaniyati, muloqot etikasi, xushmuomalalik tamoyillari, rasmiy va norasmiy uslublar, jargon, dialekt hamda adabiy til o'rtasidagi munosabatlar sotsiolingvistik tadqiqotlarning muhim obyektlaridan biri hisoblanadi.

Sotsiolingvistikaning asosiy tushunchalaridan biri til variativligidir. Har qanday til yagona va o'zgarmas shaklda mavjud bo'lmaydi. Til tarkibida hududiy, ijtimoiy, kasbiy va yoshga oid farqlar doimo kuzatiladi. Masalan, yoshlar nutqida zamonaviy so'zlar, qisqartmalar, ingliz tilidan kirib kelgan birliklar va internet muloqotiga xos ifodalar ko'proq uchraydi. Rasmiy muhitda esa adabiy til me'yorlariga asoslangan, grammatik jihatdan tartibli va uslubiy nazorat qilingan nutq qo'llanadi. Bu farqlar tilning buzilishi emas, balki uning jamiyat ehtiyojlariga moslashish xususiyati sifatida baholanadi. Demak, til variativligi tilning ijtimoiy tabiatini va uning doimiy rivojlanib borishini ko'rsatadi.

Sotsiolingvistika nutqiy muloqotda shaxsning ijtimoiy maqomini ham muhim omil sifatida o'rganadi. Insonning yoshi, jinsi, kasbi, ma'lumoti, yashash muhiti va ijtimoiy guruhga mansubligi uning nutqida muayyan iz qoldiradi. Masalan, o'qituvchi nutqida ta'limga oid terminlar, shifokor nutqida tibbiy atamalar, huquqshunos nutqida esa rasmiy-huquqiy birliklar faol qo'llanadi. Xuddi shuningdek, shahar aholisi va qishloq aholisi nutqi o'rtasida ham ma'lum farqlar kuzatiladi. Bu holatlar tilning insonning kasbiy faoliyati, ijtimoiy tajribasi va madaniy muhiti bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, sotsiolingvistika ko'p tillilik va til siyosati masalalarini ham o'rganadi. Bugungi globallashuv sharoitida ko'plab jamiyatlarda ikki yoki undan ortiq tillardan foydalanish holati keng tarqalgan. Bunday vaziyatda tillarning ijtimoiy mavqei, ularning ta'lim, ommaviy axborot vositalari va davlat boshqaruvidagi o'rni muhim ahamiyat kasb etadi. Til siyosati esa davlatning tilga oid strategik qarorlarini, davlat tili va boshqa tillarning huquqiy maqomini belgilash bilan bog'liqdir. Shu jihatdan sotsiolingvistika til va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ilmiy asosda tushuntirishga xizmat qiluvchi muhim fan sifatida namoyon bo'ladi.

Zamonaviy tilshunoslikda sotsiolingvistikaning ahamiyati, avvalo, tilni inson va jamiyat hayotidan ajratmagan holda o'rganishida namoyon bo'ladi. Tilni faqat grammatik qoidalar va lingvistik birliklar tizimi sifatida tavsiflash uning haqiqiy ijtimoiy vazifalarini to'liq ochib bera olmaydi. Chunki til har doim muayyan

jamiyatda, ma'lum tarixiy sharoitda va aniq ijtimoiy muhitda faoliyat ko'rsatadi. Demak, tilni chuqur anglash uchun uning ijtimoiy tabiati, jamiyat bilan aloqasi va inson faoliyatidagi o'rni ham tadqiq etilishi zarur. Shu jihatdan sotsiolingvistika tilning faqat ichki tuzilishini emas, balki uning jamiyatdagi funksional faoliyatini ham o'rganadigan muhim fan sifatida namoyon bo'ladi.

Sotsiolingvistika ta'lim sohasi uchun ham katta nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Xususan, chet tillarini o'qitishda faqat grammatika qoidalari va lug'at boyligini o'rgatish yetarli hisoblanmaydi. Til o'rganuvchi shaxs tildan turli kommunikativ vaziyatlarda qanday foydalanishni ham bilishi kerak. Masalan, rasmiy murojaat yozish, do'st bilan suhbatlashish, ilmiy taqdimot qilish yoki internet orqali muloqotga kirishish turli nutqiy uslub va kommunikativ me'yorlarni talab qiladi. Shu sababli zamonaviy metodikada kommunikativ kompetensiya tarkibida sotsiolingvistik kompetensiya alohida o'rin egallaydi. Ushbu kompetensiya til o'rganuvchining ijtimoiy vaziyatga mos ravishda to'g'ri nutqiy birliklarni tanlay olish qobiliyatini anglatadi.

Sotsiolingvistika til siyosati va tilni rejalashtirish jarayonlarida ham muhim ilmiy manba hisoblanadi. Davlat tilining jamiyatdagi mavqei, uning ta'lim tizimidagi o'rni, rasmiy hujjatlar va ommaviy axborot vositalarida qo'llanish darajasi, shuningdek, boshqa tillar bilan munosabati ilmiy asosda tahlil qilinishi zarur. Bunday tadqiqotlar tilning tabiiy rivojlanish qonuniyatlarini aniqlash, uning ijtimoiy nufuzini oshirish va til me'yorlarini jamiyat ehtiyojlariga mos ravishda takomillashtirish imkonini beradi. Ayniqsa, ko'p millatli jamiyatlarda til siyosatini to'g'ri yuritish ijtimoiy barqarorlik va madaniy uyg'unlikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Madaniyatlararo kommunikatsiyada ham sotsiolingvistik bilimlarning ahamiyati katta. Turli xalqlar vakillari o'rtasidagi muloqotda til birliklarining ijtimoiy va madaniy ma'nosi muhim rol o'ynaydi. Bir tilda oddiy va xushmuomala hisoblangan ifoda boshqa madaniyatda noo'rin yoki rasmiylikdan yiroq deb qabul qilinishi mumkin. Shu sababli til o'rganuvchi inson nafaqat so'zlarning lug'aviy ma'nosini, balki ularning ijtimoiy va madaniy qiymatini ham tushunishi zarur. Bu ayniqsa tarjima, diplomatiya, xalqaro ta'lim, turizm va biznes kommunikatsiyasi sohaslarida muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi globallashuv davrida internet va ommaviy axborot vositalarining rivojlanishi natijasida tillar o'rtasidagi o'zaro ta'sir kuchayib bormoqda. Ijtimoiy tarmoqlar orqali yangi so'zlar, qisqartmalar va nutqiy birliklar tez tarqalmoqda. Bu jarayon tilning ijtimoiy tabiati va uning doimiy o'zgaruvchanligini yana bir bor tasdiqlaydi. Shu bois sotsiolingvistika zamonaviy tilshunoslikning eng dolzarb va istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida til va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni chuqur tadqiq etishga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, sotsiolingvistika zamonaviy tilshunoslikning eng muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu fan tilni jamiyat, inson va madaniy muhit bilan uzviy bog'liq holda o'rganadi. Shu sababli sotsiolingvistika tilning ijtimoiy tabiati, nutqiy farqlar, til variativligi, ijtimoiy

guruhlar nutqi, til siyosati, ko'p tillilik hamda madaniyatlararo kommunikatsiya kabi masalalarni ilmiy jihatdan tahlil qilishda muhim nazariy asos vazifasini bajaradi.

Sotsiolingvistikaning ahamiyati bugungi globallashuv va raqamli kommunikatsiya sharoitida yanada ortib bormoqda. Turli tillar va madaniyatlar o'rtasidagi aloqalarning kengayishi natijasida tildan to'g'ri, maqsadga muvofiq va madaniy jihatdan mos foydalanish zarurati kuchaymoqda. Ayniqsa, internet, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali yuzaga kelayotgan yangi nutqiy shakllar tilning jamiyat bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatmoqda. Shu jihatdan sotsiolingvistika nafaqat nazariy fan, balki ta'lim, tarjima, media, diplomatiya, til siyosati va ijtimoiy kommunikatsiya amaliyoti uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston sharoitida sotsiolingvistik tadqiqotlarni rivojlantirish davlat tilining ijtimoiy mavqeini mustahkamlash, yoshlar nutqidagi o'zgarishlarni ilmiy baholash, ko'p tilli muhitda samarali muloqot madaniyatini shakllantirish hamda milliy tilning zamonaviy ehtiyojlarga mos ravishda taraqqiy etishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, sotsiolingvistik tadqiqotlar til va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni chuqurroq anglash, milliy madaniyatni saqlash va tilning kelajak taraqqiyot istiqbollari belgilashda ham muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Demak, zamonaviy tilshunoslikda sotsiolingvistikaning o'rni va ahamiyati tobora kengayib bormoqda. Tilning ijtimoiy hayotdagi faoliyatini o'rganish esa jamiyat taraqqiyoti, madaniy integratsiya va samarali kommunikatsiyani ta'minlashning muhim omillaridan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Labov U. Sotsiolingvisticheskiye modeli. – Moskva: Progress, 1975.
2. Fishman Dj. Sotsiologiya yazika. – Moskva: Nauka, 1978.
3. Hudson R. A. Sociolinguistics. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
4. Holmes J., Wilson N. An Introduction to Sociolinguistics. – London; New York: Routledge, 2017.
5. Meyerhoff M. Introducing Sociolinguistics. – London; New York: Routledge, 2018.
6. Wardhaugh R., Fuller J. M. An Introduction to Sociolinguistics. – Oxford: Wiley Blackwell, 2015.
7. Safarov Sh. Pragmalingvistika. – Toshkent: O'zbekiston milliy entsiklopediyasi, 2008.

